

STATSMINISTEREN

Oslo, 6. september 2018

Kontroll- og konstitusjonskomiteen
Stortinget
0026 OSLO

Vedr. sikkerhetsbrudd i departementene

Jeg viser til brev av 28. august i år fra Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité om ovennevnte.

Jeg har på bakgrunn av spørsmålene som er stilt i brevet fra kontroll- og konstitusjonskomiteen innhentet informasjon fra de ulike departementene og Politiets sikkerhetstjeneste, og mine svar er basert på det jeg her har mottatt.

Spørsmål 1. Komiteen ber om at statsministeren gjør rede for de faglige vurderingene regjeringen har innhentet fra sikkerhetsmyndighetene i tilknytning til Per Sandbergs reiser til Iran og Kina.

Svar:

Jeg forstår spørsmålet slik at det gjelder vurderinger innhentet av regjeringen før Sandbergs reiser til Iran og Kina.

Når nye statsråder tiltrer holdes det en orientering for dem på Statsministerens kontor hvor en rekke tema for utøvelsen av rollen som statsråd gjennomgås. Her får de også briefere fra de ulike sikkerhetstjenestene. Regjeringen får også jevnlig briefere av sikkerhetstjenestene, blant annet en årlig gjennomgang i forkant av offentliggjøring av de åpne trusselvurderingene. Ved behov utarbeides det en trusselvurdering av Politiets sikkerhetstjeneste i forkant av tjenestereiser. I tillegg har PST egne samtaler med alle statsrådene, og ved behov knyttet til reiser og andre situasjoner kan PST også ha særskilte briefere og samtaler.

Etterretningstrusler og IKT-sikkerhet er sentrale tema i disse briefene og vurderingene. Mobiltelefoner har risiko for hacking og avlytting både i og utenfor Norge. Derfor er det begrensninger på bruken. Mobiltelefoner kan for eksempel ikke medbringes i regjeringsskonferanser, i statsråd og i flere andre møter.

Nærings- og fiskeridepartementet har opplyst at tidligere fiskeriminister Sandberg hadde en sikkerhetsbrief om Iran i forkant av det offisielle besøket i 2016, og at etterretningstrusselen og IKT-sikkerhet var tema. Tidligere fiskeriminister Sandberg hadde ikke særskilte sikkerhetsbriefe med PST i forkant av hans øvrige reiser til Iran og Kina.

Spørsmål 2: Hva er PSTs vurdering av risikoen knyttet til at Sandberg medbrakte samme tjenestetelefon til Kina og Iran?

Svar:

Politiets sikkerhetstjeneste (PST) har informert Justis- og beredskapsdepartementet om følgende:

«PST vurderer risikoen som høy. Når man vurderer risikoen ved å ta med telefonen på reise, bør man skille mellom data som er lagret på selve telefonen (meldinger, kontaktlister, notater, bilder osv.) og kommunikasjon (tale og data) som foregår til og fra telefonen. I et utenlandsk mobilnett vil all kommunikasjon til og fra enheten kunne avlyttes, uten at brukeren av mobiltelefonen kan oppdage det. Vi legger til grunn at slik kapasitet er etablert på permanent basis i mobilnettverkene og Internett i både Iran og Kina.

I tillegg til at selve kommunikasjonen enkelt kan avlyttes av det besøkte landets myndigheter, kan telefonen kompromitteres slik at også innholdet og de lagrede dataene på telefonen eksponeres. Alle mobiltelefoner har iboende tekniske sårbarheter som potensielt kan utnyttes av uvedkommende for å få tilgang til data som er lagret på telefonen. Disse sårbarhetene er selvsagt også til stede når telefonen befinner seg i Norge, men innenlands har vi i større grad mulighet til å beskytte oss mot uautoriserte aktører. Blant annet vil fremmede aktører møte praktiske, taktiske og operative utfordringer når de skal gjennomføre tekniske operasjoner (som også vil være ulovlige) på norsk territorium.

Når telefonen derimot befinner seg i andre land som for eksempel Iran eller Kina, vil disse landenes myndigheter kunne gjennomføre tekniske operasjoner, herunder det å skaffe seg tilgang til telefonen, lovlig og uten risiko. Det understrekes at telefonen kan fortsette å være kompromittert også etter at den har kommet hjem til Norge, og uautoriserte aktører vil kunne fortsette å hente ut informasjon fra telefonen så lenge den er kompromittert – uavhengig av hvor den befinner seg. I tillegg til uthenting av lagret informasjon, vil en kompromittering også kunne brukes til å aktivere telefonens mikrofon eller kamera.»

Spørsmål 3. Ansees det som sannsynlig at sikkerhetsbruddene på disse reisene har gjort informasjon tilgjengelig for uautoriserte aktører, eksempelvis iranske eller kinesiske myndigheter, og hvordan og i hvilken grad kan slik tilgang ha påvirket norske interesser, herunder sikkerhetspolitiske, utenrikspolitiske, handelspolitiske og næringspolitiske?

Svar:

PST har informert Justis- og beredskapsdepartementet om følgende:

«Det må legges til grunn at all kommunikasjon, både tale og datatrafikk, til og fra telefonen har vært tilgjengelig for iranske og kinesiske myndigheter så lenge telefonen har vært koblet til disse landenes mobilnettverk og/eller Internett. I tillegg til at selve kommunikasjonen enkelt kan avlyttes av det besøkte landets myndigheter, kan telefonen kompromitteres slik at også innholdet og de lagrede dataene på telefonen eksponeres. PST vurderer at en norsk statsråd er et høyverdig etterretningsmål for både Iran og Kina. Ut ifra dette er det sannsynlig at sikkerhetsbruddene har gjort informasjon tilgjengelig for uautoriserte aktører. PST har ikke fokusert på innholdet i nevnte mobiltelefon eller kommunikasjonen som Sandberg hadde på telefonen under oppholdet i Kina og Iran. PST er heller ikke kjent med hva telefonen er benyttet til i Norge i etterkant av en mulig kompromittering, og vi kan derfor ikke gjøre vurderinger knyttet til skadepotensialet.»

PSTs vurdering av muligheten for avlytting av mobiltelefoner når disse er koblet til mobilnettverk og/eller Internett i Iran og Kina, vil tilsvarende gjelde lånetelefoner. Dette legger klare rammer for hva som kan kommuniseres på mobiltelefonene når man befinner seg i disse landene – også når det benyttes lånetelefoner.

Jeg viser videre til at tidligere fiskeriminister Sandberg i sitt svar 6. august 2018 på skriftlig spørsmål fra stortingsrepresentant Fylkesnes (nr. 1994) har uttalt:

«Mobiltelefoner har risiko for hacking og avlytting både i og utenfor Norge. Derfor er det begrensninger på bruken. Mobiltelefoner kan for eksempel ikke medbringes i regjeringsskonferanser og flere andre møter. Jeg vil understreke at gradert informasjon etter sikkerhetsloven ikke sendes på e-post eller SMS, og slike dokumenter ligger ikke på mobiltelefonen. Jeg har tilgang til departementets saksbehandlingssystem via mobiltelefonen. Det er omfattende sikkerhetsløsninger knyttet til denne tilgangen til saksbehandlingssystemet».

Spørsmål 4. Den 1. august 2018 kommenterte statsministeren for første gang Sandbergs Iranreise. Det var på det tidspunktet offentlig kjent at Sandberg ikke hadde informert SMK om reisemålet, og at han hadde tatt med tjenestetelefon til et høyrisikoland, men statsministeren uttalte likevel at det «er lov å gjøre feil». Den 3. august bekreftet Sandberg til Dagens Næringsliv, det som var varslet 8. juni 2018, at hans tjenestetelefon også var med på reisen til Kina. Den 8. august uttalte statsministeren at hun fortsatt hadde tillit til Sandberg. Hva var det i tidsrommet frem til Sandbergs avgang som gjorde at statsministeren skjerpet sine uttalelser knyttet til alvorlighetsgraden i saken og til slutt var enig i Sandbergs beslutning om å gå av?

Svar:

Den 1. august 2018 hadde jeg den første av en rekke samtaler med Per Sandberg de kommende dagene om de ulike spørsmålene som hadde oppstått knyttet til hans reise til Iran og hans forhold til Bahareh Letnes. Da Per Sandberg gikk av som fiskeriminister 13. august 2018 ga jeg uttrykk for at jeg var enig i hans beslutning. Mitt standpunkt var basert på en helhetsvurdering. I denne inngikk både de brudd på varslingsrutiner og sikkerhetsretningslinjer han hadde vedgått og hans skjønn når det gjaldt håndtering av sikkerhet, samt hans private situasjon og muligheten til å fungere effektivt som statsråd i tiden fremover.

Jeg viser også til mitt svar 17. august 2018 på skriftlig spørsmål fra stortingsrepresentant Bastholm (nr. 2016), hvor jeg har redegjort for tidslinjen i den aktuelle saken, herunder når og hva jeg og mitt kontor ble gjort kjent med.

Spørsmål 5. Hva var reaksjonen i departementene da det ble oppdaget at PSTs råd om reiser til høyrisikoland var brutt ved statssekretær i Finansdepartementet, Petter Kvinge Tvedts, private reise til Hong Kong og Macao?

- a) Hvordan kunne sikkerhetsbruddet oppstå uten at noen systemer fanget det opp, og skyldes bruddet en systemfeil eller kun menneskelig svikt?
- b) Ble PST varslet i etterkant av at avviket ble oppdaget?
- c) Når ble telefonen til statssekretær Kvinge Tvedt skiftet ut etter reisen?
- d) Første dette til endringer i sikkerhetsrutinene i departementene?
- e) Når og på hvilken måte skjedde i så fall endringene?

Svar:

Finansdepartementet har opplyst at de ble klar over statssekretær Kvinge Tvedts private reise til Hong Kong og Macao 7. august 2018, da Kvinge Tvedt selv meldte fra om dette. Departementet undersøkte om Kvinge Tvedt fortsatt benyttet den aktuelle telefonen, men fikk raskt avklart at denne hadde blitt byttet ut kort tid etter reisen. Departementet undersøkte videre om telefonen var brukt til å kommunisere sensitiv informasjon mens Kvinge Tvedt var i Hong Kong eller Macao og fant ut at dette ikke var tilfelle. Finansdepartementet orienterte Justis- og beredskapsdepartementet om hendelsen 8. august 2018.

Finansdepartementet har videre opplyst at:

- a) Statssekretæren var ikke bevisst på at Hong Kong og Macao, som er visumfrie områder, ble betraktet som høyrisikoland. Dermed ble heller ikke PST varslet. Da reisen var privat, ble den heller ikke fanget opp av departementet.
- b) Telefonen til Kvinge Tvedt ble byttet ut 23. mai 2016 da den ble oppgradert til en nyere modell, altså seks dager etter at han var i Hong Kong.

Telefoner som har vært disponert av politisk ledelse blir levert inn igjen, tømt, og de blir ikke gjenbrukt. Finansdepartementet har ikke sett det som hensiktsmessig å kontakte PST om dette nå, ettersom reisen ligger langt tilbake i tid og telefonen ikke er i bruk.

c) Telefonen ble byttet ut 23. mai 2016, seks dager etter reisen.

Til spørsmålene under bokstav d) og e) viser jeg til at hendelsen som nevnt over ikke ble kjent i Finansdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet eller de øvrige departementene før august 2018. Hendelsen førte dermed ikke til endringer i sikkerhetsrutinene i departementene, men inngår nå i det arbeidet Justis- og beredskapsdepartementet har startet opp for å vurdere om det er behov for å gi nærmere føringer for rutinene og praktiseringen av dem. Se mitt svar på spørsmål nr. 9 for nærmere beskrivelse av dette arbeidet.

Spørsmål 6. Hva er begrunnelsen for praksisen med at departementene selv kan vurdere sikkerheten ved reiser til høyrisikoland og selv velge å ta med tjenestetelefon til høyrisikoland, til tross for PSTs generelle råd om å la være?

Svar:

PST har informert Justis- og beredskapsdepartementet om følgende:

«Overordnet bemerkes det at PST gir råd og anbefalinger til myndighetspersoner og deres delegasjoner som skal på reise til risikoland, i denne sammenheng Kina, Russland og Iran. PST har ikke anledning til å instruere eller pålegge departementene rutiner. PST legger i sin rådgivning vekt på at det er verdieier som best kjenner sine verdier og sårbarheter. Departementene oppfordres derfor til selvstendig å vurdere hvilke verdier de medbringer på reise, samt hvilke sårbarheter de representerer, for deretter å treffe tiltak basert på disse vurderingene. Som støtte i departementenes vurderinger gir PST en beskrivelse av trusselbildet (etterretningstrussel) og om PSTs kjennskap til modus operandi til besøklandets tjenester.»

Hvert enkelt departement har ansvaret for å vurdere sikkerhetsrisiko både i egen virksomhet og i egen sektor. Dette innebærer at det er det enkelte departement som bærer restrisiko, og dermed ansvaret for sikkerhetsvurdering, for egen aktivitet i egne systemer. Dette er en del av den ordinære sikkerhetsstyringen i departementene. Hvert departement vil gjennom sin egenart ha ulik risiko som de må forholde seg til, samtidig som risikoen vil variere over tid og med omgivelsene. Dette er begrunnelsen for at departementene selv vurderer egen risiko. Det vil kunne være tilfeller hvor sterke tjenstlige behov tilsier at man bør akseptere å ta en høyere risiko. Dette er det departementene selv som må ta stilling til på bakgrunn av bl.a. råd fra sikkerhetstjenestene og muligheten for å benytte sårbarhetsreduserende tiltak. Departementene har særskilte kommunikasjonsløsninger for håndtering av informasjon som er gradert etter sikkerhetsloven. Her er det ikke opp til departementene selv å vurdere bruken, da dette er regulert gjennom sikkerhetsloven med forskrifter.

Spørsmål 7: Har hvert enkelt departement sikkerhets- og etterretningskompetanse til å gjøre selvstendige vurderinger utover rådene til PST?

Svar:

PST har informert Justis- og beredskapsdepartementet om følgende:

«PST vurderer at departementene har fått tilstrekkelig informasjon om etterretningstrusselen til at de kan gjøre selvstendige vurderinger utover rådene fra PST. Regjeringsapparatet, inklusive alle departementene, er viet særlig oppmerksomhet i PSTs forebyggende arbeid de siste årene.

I 2017 arrangerte PST, på anmodning fra JD, et forebyggende sikkerhetsseminar med fokus på etterretningstrusselen, for departementsråder, utvalgte ekspedisjonssjefer og departementenes sikkerhetsledere i samtlige departement.»

Det enkelte departement har eget sikkerhetspersonell og egen sikkerhetsorganisasjon. Disse bistår både den politiske ledelse og embetsverket i vurdering av sikkerhetsrisiko i arbeidsutførelsen. Sikkerhets- og etterretningskompetansen vil variere fra departement til departement. Noen departementer vil på grunn av sin egenart ha større ressurser på sikkerhetsområdet enn andre.

Et departement vil naturligvis ikke besitte tilsvarende sikkerhets- og etterretningskompetanse som etterretningsorganisasjoner eller sikkerhetsmyndigheter. Likevel er det slik at departementene selv kjenner sin egenart best, og derfor vil være de rette til å vurdere risiko etter råd og veiledning fra spesialistene. Råd og vurderinger fra PST, Etterretningstjenesten og Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) er sentrale innspill til departementenes råd til politisk ledelse når det gjelder sikkerhet.

- a. Har PST vært involvert i sikkerhetsvurderingene knyttet til reisene til tidligere statssekretær Kjell-Bjørge Freiberg i Olje- og energidepartementet og tidligere statssekretær Lisbeth Normann i Helse- og omsorgsdepartementet, eller ble disse gjort av departementene alene?**

Svar:

Olje- og energidepartementet har opplyst at de før tidligere statssekretær Kjell-Børge Freibergs reise til Iran i 2017 innhentet råd fra ambassaden i Teheran og PST. Helse- og omsorgsdepartementet har opplyst at da statssekretær Lisbeth Normann besøkte Kina i april 2017, ble det gjennomført sikkerhetssamtale i regi av departementet uten medvirkning fra PST.

- b. Ville PST si seg enig i at sikkerhetsrådene i forkant av reisene til Freiberg og Normann var gode nok?**

Svar:

Som nevnt under bokstav a ble det før Freibergs reise innhentet råd fra ambassaden i Teheran og PST, hvor det ble vurdert at etterretningstrusselen var høy og at rådet derfor var at det ble tatt visse forholdsregler for bruk av telefon, PC etc. Dette ble gjort. Det ble ikke innhentet råd fra PST før Normanns reise.

Spørsmål 8. Er Utenriksdepartementets sikkerhetsrutiner for utenlandsreiser utarbeidet i samarbeid med sikkerhetstjenestene?**Svar:**

Utenriksdepartementet har opplyst at deres sikkerhetsrutiner for utenlandsreiser er utarbeidet av departementet. Det har i arbeidet vært lagt vekt på anbefalinger fra sikkerhetsmyndighetene veiet opp mot departementets særlige behov. Sikkerhetstjenestene er, og har vært, godt kjent med Utenriksdepartementets sikkerhetsrutiner.

Spørsmål 9. Hvilke tiltak vil statsministeren iverksette for å hindre at denne typen sikkerhetsbrudd skjer igjen?**Svar:**

Ordinære tjenestetelefoner skal ikke brukes til informasjon som er gradert etter sikkerhetsloven. Gradert kommunikasjon er det særskilte systemer for. Bruk av ordinære tjenestetelefoner skal likevel unngås i høyrisikoland. Brudd på dette vil vi arbeide for å unngå. Det er ikke tilstrekkelig bare med retningslinjer, vi må også ha god og entydig praksis. Rutiner må gjennomgås og om nødvendig innskjerpes. Jeg har bedt Justis- og beredskapsdepartementet følge opp dette raskt. I tillegg til gode og oppdaterte rutiner må det være et system som sikrer at dette følges opp i praksis på hver enkelt reise.

Likevel vil det også i fremtiden kunne skje bevisste eller utilsiktede brudd på retningslinjene. En særskilt utfordring er privatreiser hvor departementet ikke er direkte involvert. Det må derfor finnes prosedyrer som raskt og effektivt minimerer skadepotensialet i slike tilfeller. Jeg vil for øvrig også understreke at bruk av mobiltelefoner, nettbrett, PC etc. er en sikkerhetsrisiko i mange flere situasjoner, også i Norge. Sikre systemer og god sikkerhetskultur er derfor viktig hver dag. Kommunikasjon som gjelder graderte opplysninger må foregå på egne systemer.

Som oppfølging av problemstillingen knyttet til bruk av elektronisk utstyr under reise i høyrisikoland, har Justis- og beredskapsdepartementet bedt PST og Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) om sammen å utarbeide felles råd om informasjonssikkerhet og bruk av elektronisk utstyr på reiser til andre land, herunder anbefalinger om sårbarhetsreducerende tiltak i de tilfellene der ordinært utstyr etter en totalvurdering må medbringes. Det er planlagt at disse rådene skal presenteres for departementsfellesskapet i løpet av september og danne grunnlag for en vurdering av om det er behov for å fastsette nærmere føringer om slik bruk. Også ytterligere tekniske sikringstiltak vil bli vurdert løpende.

Spørsmål 10. Komiteen ber om en oversikt over alle kjente brudd på retningslinjene siden 2010. Komiteen ber også om en redegjørelse for hvordan retningslinjene er blitt implementert?

Vi har forstått spørsmålet slik at det her ønskes en oversikt over sikkerhetsbrudd, dvs. konkrete brudd på formaliserte retningslinjer. Som tidligere nevnt er det per i dag ikke felles retningslinjer i departementsfellesskapet. Det varierer også fra departement til departement i hvor stor grad retningslinjene er formaliserte og når de ble formalisert. Departementenes svar må leses i lys av dette.

En reise foretatt til et høyrisikoland hvor den ordinære tjenestetelefonen er tatt med, vil ikke nødvendigvis være et sikkerhetsbrudd, da det kan være tiltak iverksatt for at telefonen ikke kan kompromitteres.

Informasjonsinnhenting er avgrenset til alle politikere i departementene – nåværende og tidligere – tilbake til 2010, og avgrenset til reiser til Iran, Kina og Russland.

Under følger redegjørelsen fra hvert enkelt departement slik den fremkommer av deres tilbakemeldinger:

Arbeids- og sosialdepartementet

En gjennomgang av reisevirksomheten i departementet tilbake til 2010 viser at Hanne Bjurstrøm, som var statsråd i Arbeidsdepartementet fra 2009 – 2012, hadde med seg tjenestetelefonen og brukte den på en tjenestereise til Kina i månedsskiftet september/oktober 2010.

Departementet hadde ikke retningslinjer for reiser til risikoland på det tidspunktet. Det ble anbefalt at ansatte og politikere på tjenestereise fulgte de råd PST ga for reiser til risikoland. Egne retningslinjer for departementet ble implementert i departementet i 2012.

Barne- og likestillingsdepartementet

I mai 2012 startet departementet med å tilby tjenestetelefoner til alle ansatte. Etter dette må alle som mottar slike telefoner signere avtale om retningslinjer for bruk av tjenestetelefon, hvor blant annet regulering av bruk av mobiltelefon på reiser er nedfelt. Retningslinjene ble også gjort gjeldende for de som hadde fått utdelt tjenestetelefon før mai 2012.

Barne- og likestillingsdepartementet har gjennomgått bruk av mobiltelefon for politisk ledelse tilbake til 2010. Departementet har i den forbindelse funnet at daværende statssekretær Kjetil Ostling hadde med jobbtelefonen sin på reise til Russland i september 2012.

Finansdepartementet

Basert på dialog med nåværende politiske ledelse i Finansdepartementet er det avdekket ett brudd på retningslinjene i perioden medio oktober 2013 frem til i dag. Dette gjelder statssekretær Petter Kvinge Tvedts private reise til Hong Kong og Macao i mai 2016, jf. svar på spørsmål 5.

I perioden medio oktober 2013 frem til i dag har det vært endringer i politisk ledelse, og enkelte som har arbeidet i Finansdepartementet i denne perioden er ikke lenger tilknyttet departementet. En gjennomgang av reiseregningene for de aktuelle personene gir imidlertid ingen indikasjoner på at det har vært foretatt tjenestereiser til disse landene i perioden. Departementet har heller ikke kjennskap til at disse politikerne har hatt med seg ordinær tjenestetelefon til høyrisikoland på private reiser i denne perioden.

Ettersom reisevirksomheten i perioden oktober 2013 til i dag har vært gjennomgått tidligere ved en gjennomgang av reiseregninger og en spørrerunde, har departementet innenfor tiden som har vært til rådighet ikke prioritert å gjennomgå telefonregningene for denne perioden, men konsentrert en slik gjennomgang til perioden 2010-2013. Basert på gjennomgang av telefonregninger for perioden 2010 frem til medio oktober 2013 har politikere i departementet ikke hatt med seg ordinær tjenestetelefon til høyrisikoland i denne perioden.

Finansdepartementets kontorrundskriv om sikkerhetsrutiner ved tjenestereiser til utlandet er av 12. november 2008. Rutinene i dette rundskrivet har senere blitt supplert, og Finansdepartementets gjeldende rutiner for reiser til høyrisikoland innebærer at de som reiser benytter mobiltelefoner som er særskilt avsatt til slike formål. Telefonene utstyres med egne (nye) SIM-kort, som destrueres ved tilbakekomst. PCer/laptover som er tilkoblet departementets IT-system, tas ikke med på slike reiser.

Forsvarsdepartementet

Forsvarsdepartementet har gjennomgått telefonregninger i forbindelse med politisk ledelses reiser til Russland, Kina og Iran for perioden 1.1.2010 og frem til i dag. Den eneste forekomsten av bruk av mobil i de aktuelle landene knytter seg til en reise tidligere statssekretær Roger Ingebrigtsen hadde høsten 2011 til Russland. I dette tilfellet ble tjenestetelefon benyttet under oppholdet, men telefonen var ikke koblet opp mot departementets saksbehandlingssystemer. På det tidspunkt reisen ble gjennomført var det ikke retningslinjer i Forsvarsdepartementet som regulerte bruk av mobiltelefon på reiser utenlands, og hendelsen ble derfor ikke håndtert som et sikkerhetsbrudd.

Forsvarsdepartementet har nå som praksis at det på slike reiser utdeles en lånetelefon med eget SIM-kort som ikke er synkronisert med departementets systemer. Tjenestetelefoner slås av, SIM-kort tas ut og oppbevares sikkert forut for innreise til slike områder samt under selve oppholdet. Så vidt vi har kunnet bringe på det rene, ble denne praksisen etablert fra 2013.

Helse- og omsorgsdepartementet

Med utgangspunkt i en gjennomgang av tilgjengelige telefonfakturaer for politisk ledelse i Helse- og omsorgsdepartementet er det, med unntak av en tidligere kjent reise foretatt av statssekretær Normann til Kina i 2017, ikke identifisert bruk av tjenestetelefon i risikoland i perioden 2010 til 2018.

Justis- og beredskapsdepartementet

Departementet har gjennomgått telefonfakturaer for den aktuelle perioden. Da fakturaene fra 2012 og tidligere er mindre detaljerte har departementet også sett gjennom reiseregninger for perioden samt vært i dialog med tidligere politikere i tilfeller der det har hersket tvil.

Statsråd Wara har i brev 24.08.18 (tilleggsinformasjon til svar 13. august 2018 på spørsmål nr. 2013 fra stortingsrepresentant Fylkesnes) opplyst at Espen Teigen, tidligere politisk rådgiver for innvandrings- og integreringsminister Sylvi Listhaug, under en privat reise benyttet sin tjenestetelefon ved mellomlandinger i Moskva henholdsvis 20. desember 2016 og 6. januar 2017. Ytterligere tilfeller av sikkerhetsbrudd er ikke funnet. Justis- og beredskapsdepartementet har ikke departementets saksbehandlingssystem installert på mobiltelefonene.

Departementet fastsatte våren 2013 en brukerinstruks for informasjonssikkerhet og bruk av IKT som også omhandler risikoforhold ved utenlandsreiser. I instruksjonen påpekes at det ved utenlandsreiser kan være risikoforhold som krever særlig aktsomhet og dermed spesielle løsninger i tillegg til de regler og løsninger som for øvrig er beskrevet i instruksjonen. Det gjelder især ved reiser til land hvor etterretningstrusselen er høy. Dette gjelder både ved tjenestereiser og ved private reiser/feriereiser der man tar med seg PC, nettbrett eller mobil fra departementet.

Videre ble det i august 2015 gitt retningslinjer i Justis- og beredskapsdepartementet for egensikkerhet ved offisielle delegasjoner/tjenestereiser til risikoutsatte områder. I disse retningslinjene understrekes det at i forkant av en reise til et aktuelt område skal det gjøres en vurdering av om det er tilrådelig at ordinær tjenestetelefon, nettbrett eller laptop anvendes under reisen. Vurderingen gjøres i samråd med intern IKT og informasjonssikkerhetsansvarlige i departementet.

Departementets interne retningslinjer for bruk av departementets IKT-utstyr på reise er for tiden under revisjon.

Klima- og miljødepartementet

Departementet er ikke kjent med noen brudd på retningslinjene for perioden. I forbindelse med tidligere statsråd Vidar Helgesens siste reise til Kina i desember 2017, besøkte han andre land direkte i forkant og etterkant av besøket til Kina. Han hadde tjenestetelefon med seg på turen, men den ble deaktivert og forseglet før ankomst og under hele oppholdet i Kina. Under besøket i Kina ble det benyttet egen utlånstelefon fra departementet for dette formålet.

Ved reiser til høyrisikoland gis brukerne utlånstelefon for dette formålet og et nytt SIMkort, enten et tvillingkort eller et nytt midlertidig kort med et nytt mobiltelefonnummer. Ved gjennomgang av telefonregningene er det på telefonnumrene for Helgesen og Englund registrert trafikk fra Kina og for Englund også fra Hong Kong i forbindelse med en reisen til Kina i juni 2017. Det har ikke vært mulig for departementet å få bekreftet fra Telenor om det på disse telefonnumrene har vært opprettet tvillingkort i perioden. På bakgrunn av dette tok departementet kontakt med Helgesen og Englund, som på nytt bekreftet at de ved reisene som er listet opp, bare benyttet seg av det utstyret som var utlånt av departementet for formålet og at det ikke har vært tatt med vanlig utstyr.

Tidligere statssekretær Lars Andreas Lunde har vært tre ganger i Russland. Han har bekreftet at han har tatt med seg låneutstyr for bruk på reisene i 2014 og 2015. For reisen i 2013 husket han ikke hva som ble gjort. Ved kontroll av telefonregningen var det ikke noe som tilsa aktivitet på hans ordinære tjenestetelefon i Russland på tidspunktet for denne reisen eller de øvrige.

For perioden 2010 – 2013 har departementet ikke registreringer på telefonregninger som viser om det har vært brukt telefonnummer tilhørende politisk ledelse i departementet i de aktuelle landene.

Retningslinjene for bruk av elektronisk utstyr er implementert i sikkerhetsinstruksen for departementet. Statsrådets forkontor følger opp politikerne tett ved reiser, og har et godt og tett samarbeid med sikkerhetssiden i departementet. I

sikkerhetsinstruksen for departementet har det vært nedfelt regler om bruk av elektronisk utstyr i høyrisikoland siden 2011. I tidligere sikkerhetsinstrukser har det vært generelle sikkerhetsregler for bruk av elektronisk utstyr også på reise.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Interne retningslinjer for bruk av mobiltelefon i høyrisikoland er ikke arkivverdige, men dynamiske dokumenter som typisk publiseres på intranett og som revideres løpende. Det gjør det vanskelig å spore tidligere versjoner.

Departementet har ikke kunnet bringe på rene om tidligere Fornyings- og administrasjonsdepartementet (FAD) har hatt egne retningslinjer, hva de ev. omfattet og når de ble implementert. Departementet har grunn til å anta at det ikke eksisterte noen retningslinjer før tidligst i midten av 2011, men mest sannsynlig først senere. Heller ikke i det tidligere Kommunal- og regionaldepartementet ble det etablert interne retningslinjer før 2011. Da som oppfølging av forslag forelagt den årlige "Ledelsens gjennomgang av samfunnssikkerhet og beredskap" i juni 2011. Retningslinjene ble trolig endelig etablert i 2012. Disse ble deretter også overført til dagens Kommunal- og moderniseringsdepartement. Ved gjennomgang har departementet funnet følgende reiser som det informeres om:

- Tidligere kommunal- og regionalminister Liv Signe Navarsete, statssekretær Hege Solbakken og politisk rådgiver Anja Hjelseth var i St. Petersburg i Russland i månedsskiftet september/oktober 2011 i forbindelse med en konferanse om nordområdesatsing. Departementet har ingen informasjon om det har vært brukt utlånstelefon på denne reisen, og det kan derfor ikke utelukkes at ordinær tjenestetelefon ble brukt. De interne retningslinjene var på det tidspunktet i utkasts form.

Departementet har ikke kunnet spore hvorvidt utkastet ble implementert i KRD før tidspunktet for reisene til politisk ledelse høsten 2011.

- Daværende fornyings- og administrasjonsminister Rigmor Aasrud reiste til St. Petersburg i februar 2011 i forbindelse med nordisk ministerrådsmøte uten andre deltakere fra politisk ledelse. Aasrud benyttet tjenestetelefon under reisen. Departementet antar at det ikke fantes retningslinjer i FAD på det tidspunktet.

Kulturdepartementet

Politisk ledelse i Kulturdepartementet reiser i liten grad til risikoland. I de tilfeller hvor slike reiser finner sted, følger departementet de til enhver tid gjeldende reiseråd fra PST. Kulturdepartementet har gått gjennom telefonregninger for politisk ledelse fra 1.1.2010. Dette er et stort materiale og langt tilbake i tid. Departementet tar forbehold om at underlagsmaterialet kan være ufullstendig.

Departementet har identifisert ett tilfelle med bruk av tjenestetelefon i risikoland under den forrige regjeringen. Daværende politisk rådgiver i Kulturdepartementet Kjersti Stenseng hadde med tjenestetelefon til Russland i mai 2010.

Videre er det registrert følgende:

Daværende kulturminister Linda Hofstad Helleland var på tjenestereise i Sør-Korea 10.-17. november 2017. 17. november er det registrert at det er brukt 0,06 MB data i Russland.

Statsrådens reiserute for hjemreisen 17. november var Seoul – Frankfurt – Oslo. Statsråden har altså ikke vært i Russland på det aktuelle tidspunktet. Vi har tatt kontakt med Telenor og bedt om en forklaring på dette.

I perioden 15.01.2016–30.09.2017 var Himanshu Gulati statssekretær i 25 pst. stilling for daværende kulturminister Linda Hofstad Helleland. Gulati hadde et mobilt bredbåndsabonnement betalt av Kulturdepartementet. På fakturaen fra Telenor er det i perioden 9.-12. mars 2017 registrert at det er sendt 17 SMS i Russland. Gulati var i dette tidsrommet i India i forbindelse med en privat reise og mellomlandet i Russland begge veier. Gulati har opplyst at han fulgt sikkerhetsrådene og kun benyttet lånetelefon i de aktuelle landene. I tillegg til sine jobbtelefoner har han hatt en egen «tom» mobiltelefon, som han opplyser å ha brukt på reiser til land hvor han ikke tok med jobbtelefon. Hensikten med den «tomme» mobiltelefonen var ene og alene å bruke den i disse landene uten at det var noe lagret på. Denne hadde han også med på helgeturen til India helgen 9.-12. mars 2017, hvor han mellomlandet i Russland på vei til og fra. I denne mobilen brukte han dataSIMkortet utdelt fra Kulturdepartementet til å sende SMS under transitten.

Kulturdepartementet har fulgt PSTs reiseråd siden PST begynte å gi departementene slike råd. Egne retningslinjer for bruk av mobiltelefoner og annet IKT-utstyr på reise ble innført sommeren 2010, i forbindelse med at det ble vanligere at våre ansatte fikk tjenestetelefoner. Selv om departementet også før dette baserte seg på råd og trusselvurderinger fra PST, kan vi ikke dokumentere at Stenseng fikk den nødvendige informasjonen til hennes reise i mai 2010.

Retningslinjer og råd for bruk av mobiltelefoner og annet IKT-utstyr på reise gis som orientering til dem som skal ut på reise i hvert enkelt tilfelle. Retningslinjene er også publisert på departementets intranett.

Kunnskapsdepartementet

Ingen i departementet har hatt med tjenestetelefon til høyrisikoland så lenge regjeringen Solberg har sittet. Departementet er heller ikke kjent med at noen i politisk ledelse i departementet har hatt med tjenestetelefon til høyrisikoland i tidsrommet tilbake til 2010.

Retningslinjer for mobilbruk ble implementert våren 2011 etter at iPhone ble innført som tjenestetelefon.

Landbruks- og matdepartementet

Departementet har gjennomgått telefonregninger tilbake til 1.1.2010 for våre politikere for å avdekke eventuell bruk av tjenestetelefon i høyrisikolandene Russland, Kina og Iran.

Gjennomgang av telefonregningene viser at det i denne perioden utelukkende er ett tilfelle hvor noen fra politisk ledelse i LMD har benyttet tjenestetelefon i et høyrisikoland. Tilbake i 2010 benyttet statssekretær Ola Heggem sin tjenestetelefon i Kina i tidsrommet 27.06.2010 til 30.06.2010.

Særskilte retningslinjer for bruk av IKT-utstyr (herunder tjenestetelefon) til risikoutsatte områder ble besluttet av departementsråden i januar 2012 og deretter lagt ut på departementets intranett. Fra 2015 og til d.d. inngår retningslinjene også i departementets sikkerhetshåndbok.

I og med at departementet først i januar 2012 hadde særskilte retningslinjer for bruk av IKT-utstyr (herunder tjenestetelefon) til risikoutsatte områder, og eneste bruk av tjenestetelefon i risikoutsatt område/land fant sted før retningslinjene var fastsatt, mener departementet det nødvendigvis ikke er snakk om et brudd på departementets interne retningslinjer.

Nærings- og fiskeridepartementet

Fiskeriminister Sandberg har vært på to offisielle besøk til Russland, i 2016 og 2017, ett til Iran i 2016 og to til Kina i 2017 og 2018. I tilknytning til alle reisene ble statsråden utstyrt med lånetelefon fra departementet. Fiskeriminister Sandberg hadde med tjenestetelefon på sin reise til Kina i 2018 og sin feriereise til Iran sommeren 2018. Nærings- og fiskeridepartementet har gjort oppmerksom på at det i tidligere fiskeriminister Sandbergs svar 6. august 2018 på spørsmål til skriftlig besvarelse fra stortingsrepresentant Fylkesnes (nr. 1994) er uttalt at «Etter reisen er mobiltelefonen overlevert til PST. Jeg har fått ny mobiltelefon og nytt simkort, samt gjennomført andre sikkerhetstiltak som å bytte passord».

Departementet opplyser imidlertid at på grunn av flere misforståelser ble SIMkortet til Sandberg ikke byttet og overlevert PST før fredag 24. august 2018.

På reisen til Russland i 2018 ble statssekretær Roy Angelvik utstyrt med låneutstyr fra departementet. Etter egen vurdering tok han med sin ordinære tjenestetelefon på denne reisen.

På reisen til Russland i 2017 ble daværende politisk rådgiver Veronica Pedersen utstyrt med låneutstyr fra departementet. Etter egen vurdering tok hun med sin ordinære tjenestetelefon på denne reisen.

Videre har departementet innhentet informasjon fra alle statsråder, statssekretærer og politiske rådgivere i Jens Stoltenbergs andre regjering fra 2008. Departementet har mottatt skriftlige svar fra alle. Noen av de som var i politisk ledelse under Jens Stoltenbergs andre regjering oppgir at de ikke helt husker om og eventuelt når de brukte lånetelefon eller tjenestetelefon på reiser til høyrisikoland, men ingen oppgir at de har brutt departementets retningslinjer for bruk av IKT-utstyr i risikoland.

I forbindelse med daværende Nærings- og handelsdepartements IKT-strategi og et internt mobilitets- og samhandlingsprosjekt i 2010, ble det besluttet å etablere egne interne retningslinjer for bruk av IKT-utstyr i risikoland. Retningslinjene baserte seg blant annet på råd fra PST. Retningslinjene trådte i kraft 18. november 2010 i Nærings- og handelsdepartementet. Disse ble i all hovedsak videreført når Nærings- og fiskeridepartementet ble etablert. I retningslinjene fra 18. november 2010 står det blant annet:

"Det er ikke tillatt å ta med ditt ordinære utstyr, dvs. mobiltelefon og bærbare PC til et risikoland. Dette for å unngå tapping av PC-er og mobiltelefoner, samt planting av ondsinnet programvare med tanke på langsiktig og vedvarende tapping av informasjon (f.eks. trojaner)."

Olje- og energidepartementet

Departementets prosedyre er at reiser for politisk ledelse til høyrisikoland skal varsles til PST, som så foretar en sikkerhetsvurdering av reisen. Prosedyren har vært kjentgjort på intranettet til departementet og i relevante møter.

Departementet har gjennomgått mobiltelefonfakturaer fra 2010 til d.d. knyttet til tjenestereiser som politisk ledelse i departementet har hatt til høyrisikoland. Det er flere reiser hvor det er registrert utgifter på den ordinære tjenestetelefonen. Disse er:

- Statssekretær Robin Martin Kåss reiser til Russland og Kina, begge i 2010.
- Statssekretær Per Rune Henriksens reise til Russland i 2010.
- Politisk rådgiver Ivar Vigdenes reise til Russland i 2011.
- Statssekretær Per Rune Henriksens reise til Russland i 2013.
- Statssekretær Kåre Fostervolds reise til Russland i 2014.
- Daværende statssekretær Kjell-Børge Freibergs reise til Iran i 2017. Her ble tjenestetelefon med ekstra sikkerhetsprogramvare ble benyttet.

Samferdselsdepartementet

Departementet har gått gjennom fakturaer for politisk ledelses tjenestetelefoner i perioden 2010-2018. Unntakene er årene 2011 og 2012, hvor det ikke har vært mulig å oppdrive spesifiserte fakturaer.

Departementet er kjent med to tilfeller i perioden 2010-2018 der politisk ledelse har tatt med tjenestetelefon til høyrisikoland:

- Høsten 2017 deltok statsråd Ketil Solvik-Olsen sammen med statssekretær Tom Cato Karlsen på veiåpning som involverte korte arrangementer både på norsk og russisk side av grensen. Ved disse arrangementene hadde både statsråden og statssekretæren med seg sin ordinære tjenestetelefon. De få timene statsråden var i Russland, var mobiltelefonen bevisst satt i flymodus og i personlig varetekt under hele oppholdet. Statsråden og statssekretæren fulgte det som på denne korte turen over grensen ble vurdert av medfølgende embetsverk å være et hensiktsmessig tiltak. Telefonene hadde ikke departementets saksbehandlingssystem installert. Ved nærmere gjennomgang av telefonregningene går det frem at det er registrert én SMS som er sendt fra statsrådens telefon over russisk mobilnett, samt at det er foretatt én telefonsamtale av kort varighet (ett minutt). Tidligere statsråd Ketil Solvik-Olsen opplyser at telefonen var i flymodus på russisk side av grensen, og mener at aktiviteten i russisk nett må skyldes at mobilen har slått over på russisk nett da reisefølget nærmet seg den russiske grensen, men fortsatt var på norsk side. Departementet har vært i dialog med Telenor for å verifisere tidspunktet for mobilaktiviteten og muligheten for at mobilen har koblet seg opp på russisk nett fra norsk side av grensen. Telenor oppgir at informasjon om tidspunkt for mobilaktivitet slettes etter tre måneder i henhold til regelverket, og at det derfor ikke er tilgjengelig i dette tilfellet. Telenor er imidlertid godt kjent med at utenlandske mobilnett kan slå inn over den norske grensen, og at mobiltelefoner i Norge dermed automatisk kobler seg opp på disse nettene.
- Tidligere statssekretær Tom Cato Karlsen i Samferdselsdepartementet gjennomførte en reise til Russland i 2016. Karlsen hadde med lånetelefon, men hadde også med seg tjenestetelefonen som ble benyttet under oppholdet. Tjenestetelefonen hadde ikke departementets saksbehandlingssystem installert. Det ble ikke gjort en sikkerhetsvurdering fra hverken embetsverket i Samferdselsdepartementet eller PST i forkant av denne turen.

Departementets retningslinjer på dette området har blitt endret flere ganger de senere årene. Ut ifra hva som er tilgjengelig av dokumenter, har Samferdselsdepartementet hatt interne retningslinjer for bruk av mobiltelefoner og PC i høyrisikoland siden 2013. Retningslinjene er tilgjengeliggjort på departementets intranett og er også tatt inn i sikkerhetsinstruksen.

Departementet hadde etablert system for utlån av mobiltelefoner og PC'er også i perioden 2010-13. Denne informasjonen var en del av intranettløsninger som ikke lenger er i bruk. Ved skifte av intranettløsninger ble innholdet ikke betraktet som arkivverdig dokumenter og finnes derfor ikke lenger.

Utenriksdepartementet

Utenriksdepartementet har gjennomgått i overkant av 12 000 fakturaer. Av disse er i overkant av 100 fakturaer identifisert som relevante. For perioden 2010-2012 er det, grunnet kvaliteten på bokføringen, noe mer usikkerhet sammenlignet med perioden 2013-2018. Det er derfor viktig å understreke at det med den tidsfristen som er gitt på dette arbeidet, ikke kan gis en 100% garanti for at det ikke kan finnes andre fakturaer som gjelder mobilbruk.

I perioden juni 2010 – april 2014 var gjeldende retningslinje at mobiltelefon ikke skulle benyttes på reiser til særlige etterretningsutsatte land.

Registrerte brudd på retningslinjene:

År	Person	Brudd
2010	Erik Lahnstein	Mobiltelefon i bruk på reise til Russland 31/8 – 30/9
"	Erik Lahnstein	Mobiltelefon i bruk på reise til Russland 1/10 – 4/10
"	Jonas Gahr Støre	Mobiltelefon i bruk på reise til Russland 15/9 – 17/9
"	Erik Solheim	Mobiltelefon i bruk på reise til Russland 15/9
2011	Jonas Gahr Støre	Mobiltelefon i bruk på reise til Russland (Kaliningrad) 7/3
"	Erik Lahnstein	Mobiltelefon i bruk på reise til Russland 5/8 – 12/8
"	Erik Lahnstein	Mobiltelefon i bruk på reise til Russland 14/12 – 15/12
"	Espen Barth Eide	Mobiltelefon i bruk på reise til Russland 3/6
"	Erik Solheim	Mobiltelefon i bruk på reise til Kina 1/12
2012	Torgeir Larsen	Mobiltelefon i bruk på reise til Russland 13/9
2013	Torgeir Larsen	Mobiltelefon i bruk på reise til Russland 27/2 – 28/2
"	Torgeir Larsen	Mobiltelefon i bruk på reise til Russland 29/5 – 5/6

Fra april 2014 ble retningslinjene endret og mobiltelefoner kunne benyttes på alle reiser.

Alle i politisk ledelse og øvrig ansatte ble gjort kjent med retningslinjer for mobilbruk når tjenestetelefon ble utlevert. Endringer i retningslinjene i april 2014 ble annonsert på intern informasjonskanal.

Endring av retningslinjer i 2014

En effektiv norsk utenrikstjeneste, inkludert i etterretningsutsatte land, krever tilgang til gode digitale verktøy. Derfor har utsendt personell ved norske utenriksstasjoner tilgang til både mobiltelefoner og PC-utstyr som i tjenesten for øvrig. Forutsetningen har alltid vært at skjermingsverdig informasjon ikke skal deles på slike kommunikasjonsmidler.

Etter 2014 ble det åpnet for at personell på tjenestereiser til etterretningsutsatte land kan medbringe mobilt utstyr. I vurderingen for denne endringen ble det blant annet lagt til grunn at uautoriserte kunne få tilgang til informasjon, uavhengig av land, så lenge den kommuniseres over åpent nett. Og at ansatte i utenrikstjenesten aldri må kommunisere sensitiv informasjon over telefonnettet.

En omfattende utbygging av nasjonalt begrenset nett (NBN) i 2014, med tilgang fra samtlige utenriksstasjoner, introduserte en moderne sikker plattform for behandling av skjermingsverdig informasjon.

Ingen av utenriktjenestens saksbehandlingssystemer er tilgjengelig fra mobiltelefon.

Retningslinjene ble vedtatt endret til å tillate mobiltelefon på reise i alle land. Disse retningslinjene inkluderte blant annet følgende krav:

- Utstyret skal under ingen omstendigheter benyttes til å håndtere skjermingsverdig informasjon.
- Utstyret skal alltid være i personlig varetekt.
- Inntasting av passord eller kode skal skjermes på tilsvarende måte som man beskytter inntasting av pinkode i en minibank.
- Det må på generelt grunnlag utvises aktsomhet i all datatrafikk, uansett hvor dette foregår. Det eksisterer alltid en risiko for at informasjon som kommuniseres elektronisk kan bli kompromittert.
- Det skal benyttes skjermfiltre på alle bærbare PC'er, nettbrett og smarttelefoner, slik at man hindrer at uvedkommende får tilgang til informasjon ved innsyn på skjerm.
- Det skal ikke kommuniseres sensitiv informasjon over telefon, hverken gjennom samtale eller SMS. All informasjon som kommuniseres over telefon må anses som kompromittert.

I tillegg ble flere tekniske tiltak vurdert og innført som forbedret sikkerheten.

I etterkant av endringene i 2014 har retningslinjene og aktuelle sikkerhetstiltak blitt vurdert løpende. Det har blant annet blitt innført en teknisk løsning som krypterer alt virksomhetsrelatert innhold på mobiltelefon. Likeså har utenriktjenestens cybersikring av infrastruktur og mobile enheter blitt forbedret.

Utviklingen innen cyberkriminalitet og etterretning er i stadig utvikling. Kapasiteten til aktuelle aktører endrer seg også. Utenriktjenesten må derfor kontinuerlig vurdere retningslinjer og sikkerhetstiltak.

Statsministerens kontor

Statsministerens kontor har i den aktuelle perioden hatt rutiner og råd som innebærer at det skal benyttes lånetelefon ved reiser til høyrisikoland.

Gjennomgang av alle telefonfakturaer for alle politikere ved kontoret i perioden 2010-2018 viser at tidligere statsminister Jens Stoltenberg 15. september 2010 var på tjenestereise til Murmansk. I tråd med kontorets rutiner og gjeldende råd ble Stoltenberg utstyrt med lånetelefon fra SMK. Han tok også med tjenestetelefon og benyttet den på reisen til Russland. Videre at tidligere politisk rådgiver Hans Christian Kaurin Hansson var på en tredagers feriereise til Hong Kong i juli 2015, få uker etter at han tiltrådte stillingen. Etter egen vurdering benyttet han tjenestetelefon på reisen. Da han kom tilbake til kontoret ble telefonen destruert.

I april 2017 besøkte jeg, statssekretær Stub og daværende statssekretær Aanes Kina. Alle tjenestetelefoner ble medbragt for bruk på reisen til og fra. Før ankomst Kina ble telefoner og nettbrett slått av, samlet inn og det ble iverksatt tiltak for å sikre at disse ikke skulle kunne kompromitteres. Lånetelefoner ble brukt under oppholdet. Prosedyren ble fastlagt etter at råd fra PST var innhentet og var i tråd med kontorets rutiner.

Avslutningsvis vil jeg også vise til mine svar på skriftlige spørsmål fra hhv. stortingsrepresentant Fylkesnes (nr. 1994), Aasland (nr. 1988), Moxnes (nr. 2053) og Bastholm (nr. 2062, samt justis-, beredskaps- og innvandringsministerens svar på skriftlige spørsmål stortingsrepresentant Fylkesnes (nr. 2013), herunder tilleggsinformasjon i brev 24.8.2018.

Med vennlig hilsen

A handwritten signature in black ink, consisting of a stylized first name followed by the surname 'Solberg'.

Erna Solberg